

A COVID-19 JÁRVÁNY NEGATÍV GAZDASÁGI HATÁSAI

Negative effects of covid-19 pandemic on agriculture: systematic literature review in the frameworks of vulnerability, resilience and risks involved

Dalia Štreimikienė, Tomas Baležentis, Artiom Volkov, Erika Ribašauskienė, Mangirdas Morkūnas & Agnė Žičkienė

A covid-19 járvány emberekre és gazdaságra gyakorolt negatív hatásai világszerte érzékelhetőek. Štreimikienė, D. és munkatársai tanulmányának¹ fókuszában a világijárványnak a mezőgazdaság és élelmiszerellátás területén érzékelhető közvetlen következményeinek vizsgálata áll. A koronavírus terjedésével átalakuló piaci igények és szolgáltatások ugyanis meglehetősen nagy veszélyt jelentenek a mezőgazdasági ágazat fenntarthatóságára. A megváltozott körülményekhez való alkalmazkodás előfeltétele a sérülékeny pontok, rizikótényezők, valamint az ellenálló képesség mértékének alaposabb megismerése és megértése.

A kutatócsoport munkájának fő célja egy olyan szakirodalmi áttekintés elkészítése, amelynek célkeresztjében a covid-19 – mint megbecsülhetetlen veszteséggel járó globális katasztrófa – mezőgazdasági és élelmiszerellátási szektorokra gyakorolt hatásának kutatása áll, a kialakult helyzetben tanúsított ellenálló képesség és sebezhetőség feltérképezésén keresztül. A kutatás alapjául a 2020-ban publikált tudományos kutatások eredményei szolgálnak, amelyekből a kirajzolódó szakirodalmi áttekintés előkészíti a terepet további kutatások számára.

A 2019-ben kezdődött covid-19 járvány súlyos egészségügyi problémákat okozott világszerte. Habár az oltás hozhat némi segítséget a járvánnyal szembeni küzdelemben, a gazdasági ágazatokra gyakorolt hatása rendkívül kedvezőtlen. A

¹ Štreimikienė, D., Baležentis, T., Volkov, A., Ribašauskienė, E., Morkūnas M. & Žičkienė, A. (2021): Negative effects of covid-19 pandemic on agriculture: systematic literature review in the frameworks of vulnerability, resilience and risks involved. *Economic Research – Ekonomska Istraživanja*, DOI: 10.1080/1331677X.2021.1919542

járvány terjedésének megfékezése érdekében hozott intézkedések (karantén, mozgáskorlátozás és különféle más szigorítások) negatívan befolyásolták az élelmiszerellátásért felelős mezőgazdasági rendszerek működését. Azonban ezek hatásaival hosszútávon kell számolni, hiszen feltehetően még egy ideig a mindennapok részét képezik majd a hasonló járványügyi intézkedések. A mezőgazdasági rendszerek fenntarthatóságának kérdését erőteljesen befolyásolja az élelmiszerláncban és vendéglátásban tapasztalt nagymértékű visszaesés, az élelmiszerelőállítás és -feldolgozási kapacitás csökkenése, illetve a foglalkoztatottsági ráta esése is. Az emberek karanténkötelezettsége, a korlátozott mozgás időszaka megtizedelte a rendelkezésre álló aktív munkaerőt, amely ellehetetlenítette a gazdálkodók számára az olyan fontos mezőgazdasági mozzanatok, mint a magvetés vagy a termés betakarítása. A járvány okozta gazdasági krízis elhatalmasodásával mindezek a negatív következmények még súlyosabbá válhatnak a gazdasági szektorokban.

A kutatócsoport egybecsengően fogalmazza meg, hogy a világjárvány következményeire azonnali és hosszútávú akciótervekkel szükséges válaszolni. Mindenekelőtt azonban elemezni és megérteni kell a covid-19 gazdaságra és élelmiszerellátásra gyakorolt hatásait a kialakult helyzettel szembeni ellenálló képesség (reziliencia) és sebezhetőség tekintetében. A covid-19 hatásának vizsgálata során rizikótényezőnek számít a meglehetősen nagy eséllyel bekövetkező veszteség. Továbbá sebezhetőségként azonosítják, hogy milyen mértékben árt egy adott rendszernek (esetleg a rendszer egy bizonyos elemének) a katasztrófahelyzettel való szembesülés. A reziliencia fokának meghatározása során megkülönböztetnek erős (*hard resilience*) és gyenge (*soft resilience*) ellenálló képességet, annak függvényében, hogy milyen a kialakult katasztrófahelyzettel szembeni ellenálló képesség mértéke. A vizsgálatok arra mutatnak rá, hogy amennyiben sikerül elérni egy adott szféra rezilienciájának növekedését, akkor a bekövetkező károk mértéke feltehetően csökken.

A kutatásban a covid-19 járvány mezőgazdaságra gyakorolt hatásának vizsgálata során a sebezhetőségi tényezők közül a fizikai, társadalmi és gazdasági veszélyek feltérképezése került előtérbe, míg a rezilienciavizsgálatok során az abszorpció és adaptálódási képesség vizsgálata mellett, a reszorációs (helyreállító) lehetőségek feltérképezésére is sor kerül. A kutatócsoport munkája során egy szisztematikusan felépített szakirodalmi áttekintés elkészítésére törekedett, melyben a covid-19 járvány mezőgazdaságra gyakorolt hatásait igyekeztek összegezni a rendelkezésre álló 2020-as tudományos munkák eredményei alapján. A létrejött szakirodalmi áttekintés nem

csupán egy jól dokumentált, könnyen hozzáférhető, tudományos munkából készült összefoglaló, hanem a kapcsolódó jelenségek elméleti értelmezése is, amely hozzájárul a világjárvány hatásainak könnyebb megértéséhez.

A témában rendelkezésre álló tudományos kutatások alapján a covid-19 közvetlen hatása a gazdálkodók és rurális közösségek esetében az egészségügyi problémák, betegségek, az elhalálozás, illetve az őket érő trauma és stressz okozta veszélyekben érzékelhető. A mezőgazdasági termékekben keletkezett károk, az élelmiszerpazarlás (pl. az értékesítésre nem került friss termékek: zöldségek, gyümölcsök és tejtermékek elvesztegetése) – amely közvetlenül összekapcsolódik az emberek szabad mozgásának korlátozására vonatkozó intézkedésekkel, a hotelek és éttermek bezárásával, illetve a bevásárlóközpontok korlátozott kapacitáson való működésével – komoly rizikót jelent a szolgáltatások területére. A járvány negatív hatásai az ökoszisztémát is érintik, hiszen a növény- és állatvilág elvesztegetésével a természeti környezet is károsodik. Az élelmiszerexport és – import törése, a kialakult gazdasági válság, a fejlődésben érzékelhető visszaesés, a csődök és csődszéli helyzetek, a jövedelemvesztés, a munkanélküliség növekedése mind-mind kedvezőtlenül érintik a mezőgazdasági szektorban addig tapasztalt fejlődést. Mivel a járvány nagymértékben befolyásolja a nemzetközi kapcsolatok fenntartását, a szabad áruszállítás és piaci értékesítés korlátozásával a mezőgazdasági ágazat meglehetősen nehéz helyzetbe került. Mindezekon túlmutatóan a világjárvány általános élelemhiányt és éhínséget eredményezett világszerte. Ez társadalmi vonatkozásban felbecsülhetetlen mértékű károkat okoz a legkevésbé fejlett országokban, ahol a legkiszolgáltatottabb helyzetben vannak az emberek (pl. Indiában, Malaysiában és Nepálban).

A mezőgazdasági rendszer sebezhetőségének, sérülékenységének azt tekintik, hogy a katasztrófahelyzettel való szembesülés hol és milyen mértékben árt. A kutatások azt mutatják, hogy amennyiben az emberek könnyűszerrel hozzáférhetnek olyan erőforrásokhoz, mint például a pénzügyi tőke, különböző irányítási eszközök, megfelelő tudás, akkor gyorsabban és kevesebb hátránnyal tudnak visszaállni a katasztrófa előtti állapotba. A világjárvány hatásainak vizsgálatában a fizikai, tárgyi eszközöket érintő veszélyek közt hangsúlyossá válik a sürgősségi ellátás és más létfontosságú szolgáltatások, illetve a kommunikációs, logisztikai és infrastrukturális hálózatok sebezhetősége. A társadalmi veszélyek a legsérülékenyebb csoportba tartozókat fenyegetik leginkább. Ide tartoznak például a rurális térségekben élő, alacsony jövedelemmel rendelkezők, szegények, valamilyen fogyatékkal élő idősök, tovább-

bá a gyerekeiket egyedül nevelő anyák, akik életére a legsúlyosabb hatással van a világjárvány. A kutatások arra is rávilágítanak, hogy a hajléktalanok esetében a legnagyobb a különböző egészségügyi problémák és az élelmiszerellátás kockázata.

A kutatócsoport a mezőgazdasági ágazat világjárvány okozta változásokkal szembeni rezilienciáját három nagy téren, azaz az abszorpció és adaptálódási képességek mellett a resztorációs lehetőségek terén is vizsgálta. Míg az abszorpció képesség arra vonatkozik, hogy egy adott ágazat a járvány okozta zavaró hatásokat hogyan nyeli el, addig az adaptációs képesség egy olyan dinamikus képességre utal, melynek köszönhetően sikeresen alkalmazkodik a járvány következményeként megváltozott feltételekhez. A resztorációs lehetőségek pedig a járvány előtti állapotok, körülmények visszaállításának lehetőségét foglalják magukba. A témával foglalkozó előzetes tudományos munkák rávilágítottak, hogy a mezőgazdasági ágazat adaptív ellenálló képességének növeléséhez bizonyos belső lépések megtétele (pl. új üzleti modellek kidolgozása, melyek előnyben részesítik az elektronikus kereskedelmet, illetve az érintés nélküli kézbesítési formákat; az élelmiszerellátási láncok módosítása, város-vidék partnerségi kapcsolatok kialakítása stb.) szükséges, hogy a járvány okozta új körülményekhez alkalmazkodni lehessen. A helyreállítási lehetőségek közt az állami támogatások igénylése is szerepel – mint esetleges megoldási lehetőség – a kárt szenvedett gazdálkodók nehézségeinek csökkentése érdekében. Ám fontos kiemelni, hogy a resztorációs lehetőségek kizárólag hosszú távú megoldásként kerülhetnek terítékre.

A covid-19 járvány hatásait kutató legújabb tudományos írások szisztematikus áttekintése lehetővé teszi a mezőgazdaság rezilienciájának növelését a világjárvány okozta változások függvényében. A bevezetett intézkedések között szerepelnek a mezőgazdasági ágazatban dolgozók védelmének érdekében megfogalmazott távolságtartási szabályok, illetve a fokozott higiénia és védőfelszerelések viselésére kiemelt hangsúlyt fektető intézkedések. Ezek mellett javasolták a mezőgazdasági tevékenységek bővítését, illetve a városi környezetben történő gazdálkodás biztosítását a friss élelmiszereket szállító rendszerek rezilienciájának növelése érdekében. Habár az innovatív gazdálkodási megoldások alkalmazása mellett sem lehetnek biztosak abban, hogy teljes mértékben garantálni tudják az élelmiszerellátás biztonságát, mégis egy jóval nagyobb ellenálló képességgel rendelkező élelmiszerellátó rendszer kialakítása vette kezdetét. A covid-19 járvány során a nagyszámú megbetegedés és haláleset korlátozta a munkaerő-hozzáférést, melynek következtében a különféle

állattenyésztési és kertészeti gazdaságokban a szezonális munkaerő hiánya katasztrofális következményekhez vezetett. Ennek fényében rendkívül fontos, hogy biztosítani tudják a mezőgazdasági ágazatok munkaerő-hozzáférhetőségét, hogy egy esetleges karatén idején megnövelt rezilienciával tudjanak reagálni a kialakult helyzetre.

A covid-19 világjárvány mezőgazdaságra gyakorolt negatív hatásai rendkívül széles körben vannak jelen – derül ki a kutatócsoport munkájából. Az emberek szabad mozgásának és interakcióinak korlátozása veszélybe sodorta az élelmiszerellátási rendszer biztonságának fenntarthatóságát, amely globális problémává nőtte ki magát. Ahogy a katasztrófák esetében lenni szokott, úgy jelen esetben is a legsérülékenyebb csoportok vannak leginkább kitéve a járvány negatív hatásainak. A kutatás arra is rávilágít, hogy a koronavírus terjedésének megfékezése érdekében hozott kormányrendeletek, jelen esetben, rendkívül negatívan hatnak a világ élelmiszerellátására. A probléma megoldását az élelmiszerellátási rendszer ellenálló képességének növelése jelentheti, a különféle technikai és gazdasági intézkedések révén. A reziliencia növelését megcélzó technikai intézkedések a mezőgazdasági ágazat infrastruktúrájának megerősítésére vonatkoznak. A különféle anyagi és más jellegű támogatások hozzájárulhatnak, hogy a gazdálkodók hamarabb helyreálljanak az őket ért veszteségek után. Továbbá, arra is fény derült, hogy azokban a közösségekben, ahol erős a társadalmi összetartás, erőforrásaik összevonásával sikerebben túlélik a járvány okozta helyzetet, és könnyebben felállnak a nehézségekből.

A kutatás rávilágít arra, hogy a járvány okozta negatív változások tovább mélyítették a társadalmi egyenlőtlenségeket, illetve a mezőgazdasági rendszer ellenálló képességében eddig is fennálló különbségeket. Ennek tükrében nem csupán a mezőgazdasági ágazat ellenálló képességének növelésére van szükség, hanem a szociális háló – mint potenciális erőforrás – megerősítésére is. A kutatócsoport munkájának célja egy olyan szakirodalmi áttekintés elkészítése volt, mely a covid-19 katasztrófa általános és azonnali hatásait mutatja be a tágabb értelemben vett mezőgazdasági ágazatra vonatkozóan. Végezetül, az elkészült szakirodalmi áttekintés előkészítette a terepet további kutatások számára, valamint lehetséges megoldások, akciótervek kidolgozására.